

УДК 342.98

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.34>**А. В. Гордієнко**докторант кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету

ЄВРОПЕЙСЬКІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ З ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ТА ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ

Метою наукової статті є здійснення характеристики нормативно-правового аспектів європейських актів із охорони атмосферного повітря та повітряного простору. Визначено, що Європейська система торгівлі викидами ЄС (EU ETS) функціонально спрямовується на запровадження та реальну дію принципів «забруднювач платить», що починаючи із 2005 року діє в країнах ЄС та Ісландії, Ліхтенштейні, а також у Норвегії, що результативно призводить до скорочення загальних викидів в ЄС, водночас генеруючи доходи для фінансування переходу на «зелену» систему; охоплює викиди від секторів виробництва електроенергії та тепла, промислового виробництва та авіації, на які припадає приблизно 40% загальних викидів парникових газів у ЄС. Встановлено, що починаючи із 2024 року в ЄС було запроваджено ринок дозволів на здійснення викидів від морського транспорту. Визначено, що світові стандарти корелюються із чинним Директивами ЄС, зокрема, з положеннями: Директиви 2008/50/ЄС «Про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи»; Директиви 2004/107/ЄС щодо миш'яку, кадмію, ртуті, нікелю та поліциклічних ароматичних вуглеводнів у навколишньому повітрі; Директиви 2004/42/ЄС про обмеження викидів летких органічних сполук через використання органічних розчинників у певних фарбах і лаках та продуктах повторної обробки автомобілів та про внесення змін до Директиви 1999/13/ЄС; Директиви 1999/32/ЄС щодо зменшення вмісту сірки у певних видах рідкого палива (вносить зміни до Директиви 93/12/ЄС); Директиви 94/63/ЄС стосовно контролю викидів летких органічних сполук (ЛОС), що виникають зі сховищ бензину та при його транспортуванні з терміналів до сервісних станцій та багато інших. Підкреслено, що важливим та необхідним в умовах євроінтеграційних процесів є імплементація міжнародних екологічних норм та стандартів до національної правової системи в цілому, зокрема, у сфері охорони атмосферного повітря, що функціонально має забезпечити охорону громадського здоров'я, що визначається як «сфера знань та організована діяльність суб'єктів системи громадського здоров'я щодо зміцнення здоров'я, запобігання хворобам, покращення якості та збільшення тривалості життя.

Ключові слова: нормативно-правове регулювання, об'єкт, адміністративно-правова охорона, публічний інтерес, природний ресурс, атмосферне повітря, повітряний простір.

Постановка проблеми. Забезпечення виконання поставлених задач європейською спільнотою доволі успішно реалізується в межах Європейської системи торгівлі викидами (European Union Emissions Trading Scheme) [1].

Європейська система торгівлі викидами ЄС (EU ETS) функціонально спрямовується на запровадження та реальну дію принципів «забруднювач платить», що починаючи із 2005 року діє в країнах ЄС та Ісландії, Ліхтенштейні, а також у Норвегії, що

результативно призводить до скорочення загальних викидів в ЄС, водночас генеруючи доходи для фінансування переходу на «зелену» систему; охоплює викиди від секторів виробництва електроенергії та тепла, промислового виробництва та авіації, на які припадає приблизно 40% загальних викидів парникових газів у ЄС. Починаючи із 2024 року в ЄС було запроваджено ринок дозволів на здійснення викидів від морського транспорту [2].

Метою наукової статті є здійснення характеристики нормативно-правового аспектів європейських актів із охорони

атмосферного повітря та повітряного простору.

Стан наукової розробки проблеми визначається як такий, що не містить комплексного підходу до визначення адміністративно-правових засади механізму забезпечення охорони атмосферного повітря та безпеки повітряного простору України. Окремі питання адміністративно-правового забезпечення права і свободи людини в цілому розглядалися у публікаціях Ю.А. Волкової, Є.А. Гетьмана, Н.Ю. Задираки, Ю.П. Битяка, М.Ю. Віхляєва, В.В. Доненко, О.Ю. Дубинського, Л.О. Золотухіної, Н.В. Коваленко, Т.О. Коломоєць, Д.В. Лученка, Р.В. Миронюка, В.Г. Чорної та ін.

Виклад основного матеріалу. Європейська система торгівлі викидами ЄС (EU ETS) базується на принципі «обмеження та торгівлі». Обмеження стосується обмеження загальної кількості парникових газів, які можуть викидатися установками та операторами, що підпадають під дію системи. Це обмеження щорічно зменшується відповідно до кліматичної цілі ЄС, гарантуючи, що загальні викиди в ЄС з часом зменшаться. До 2023 року EU ETS допомогла скоротити викиди європейських енергетичних і промислових установок приблизно на 47% порівняно з рівнем 2005 року. Обмеження Європейської системи торгівлі викидами ЄС (EU ETS) виражається в дозволах на викиди, причому один дозвіл дає право викидати одну тону CO₂-екв. (тобто еквівалент вуглекислого газу) [2].

Дозволи продаються на аукціонах і можуть торгуватися. Зі зменшенням ліміту зменшується і пропозиція квот на вуглецевий ринок ЄС. Згідно з цією системою, суб'єкти господарювання повинні щорічно здійснювати моніторинг і звітувати про свої викиди, а також здавати достатню кількість квот, щоб повністю врахувати свої річні викиди. Якщо ці вимоги не виконуються, то до суб'єктів господарювання накладаються значні штрафні санкції [3]. Хоча квоти переважно продаються на аукціонах, деякі суб'єкти господарювання отримують безкоштовно. За потреби суб'єкти господарювання також можуть торгувати між собою квотами [1].

Якщо установка або оператор зменшує викиди, компанія може або продати запасні квоти та/або залишити їх для використання в майбутньому. Усі ці операції реєструються в Союзному реєстрі. Ціна квот визначається вуглецевим ринком ЄС, на який поширюється жорсткий набір правил нагляду. Зменшення ліміту Європейської системи торгівлі викидами ЄС (EU ETS) інформує компанії про довгострокову нестачу квот на ринку, водночас гарантуючи, що вони мають ринкову вартість. Ціна на вуглець, у свою чергу, є стимулом для компаній до економічного скорочення викидів. Ця ціна також визначає дохід від продажу квот. З 2013 року EU ETS залучила понад 175 мільярдів євро. Дохід від EU ETS в основному надходить до національних бюджетів, і держави-члени повинні використовувати його для підтримки інвестицій у відновлювані джерела енергії, підвищення енергоефективності та технології з низьким вмістом вуглецю, які допомагають зменшити викиди, а отже, і витрати компаній на вуглець. Крім того, частка доходу від EU ETS підтримує інновації з низьким вмістом вуглецю та енергетичний перехід ЄС через Фонд інновацій та Фонд модернізації [1].

Запущена в 2005 році система торгівлі торгівлею ЄС впроваджується із дотриманням етапів. Зараз система перебуває на четвертій фазі торгівлі (2021-2030). Законодавча база EU ETS викладена в Директиві ETS [4]. Протягом багатьох років Директива зазнавала кількох переглядів, щоб привести систему у відповідність до загальних кліматичних цілей ЄС [5]. Директива ETS для четвертого етапу торгівлі була вперше переглянута в 2018 році відповідно до рамок клімату та енергетики ЄС до 2030 року, створених у 2014 році. Із запуском Європейської зеленої угоди та більш амбітними кліматичними цілями в рамках Європейського законодавства про клімат Директива було додатково переглянута у 2023 році [6]. 14 липня 2021 року Європейська комісія представила «Fit for 55» [7] - набір пропозицій, спрямованих на реформування кліматичної та енергетичної політики ЄС, включаючи СТВ ЄС, для впровадження Зеленої угоди [8]. Європейський парламент і Рада

ЄС схвалили всі пропозиції щодо ETS до червня 2023 року. Тепер вони є законом.

Згідно з пакетом «Fit for 55», наступні реформи стосувалися Директиви ETS або пов'язаного законодавства: 1) реформа посилює амбіції ЄС СТВ – прийнято 10 травня 2023 року [8]; 2) реформа, що зміцнює резерв ринкової стабільності – прийнято 19 квітня 2023 року [9]; 3) реформа ЄС СТВ щодо авіації – прийнята 18 січня та 10 травня 2023 року; 4) реформа правил моніторингу, звітності та верифікації викидів від морського транспорту – прийнята 16 травня 2023 року [10]; 5) реформа про створення Фонду соціального клімату на додаток до нової системи торгівлі викидами для будівель, автомобільного транспорту та промисловості з малими викидами – ухвалена 10 травня 2023 року [11]; 6) реформа, яка запроваджує механізм коригування кордонів викидів вуглецю – ухвалена 10 травня 2023 року [12].

Рішення № 406/2009/ЄС про розподіл зусиль держав-членів ЄС у скороченні викидів парникових газів (Effort Sharing Decision) та Регламент (ЄС) № 2018/842 про обов'язкові щорічні скорочення викидів парникових газів державами-членами ЄС у період 2021-2030 рр. (Effort Sharing Regulation) [13].

Європейський кліматичний закон встановлює юридично обов'язкову ціль щодо нульового чистого викиду парникових газів до 2050 року. Інституції ЄС та держави-члени зобов'язані вжити необхідних заходів на рівні ЄС та на національному рівні для досягнення цієї мети, беручи до уваги важливість сприяння справедливості, і солідарність між державами-членами. Закон про клімат містить заходи для відстеження прогресу та відповідного коригування наших дій на основі існуючих систем, таких як процес управління для національних енергетичних і кліматичних планів держав-членів, регулярних звітів Європейського агентства з навколишнього середовища та останніх наукових даних про клімат. зміна та її вплив. На основі комплексної оцінки впливу ЄС встановив нову ціль на 2030 рік щодо скорочення чистих викидів парникових газів принаймні на 55% порівняно з рівнями

1990 року. Нова ціль ЄС до 2030 року включена в Закон. У липні 2021 року Комісія прийняла низку пропозицій щодо перегляду всіх відповідних політичних інструментів для забезпечення додаткових скорочень викидів до 2030 року. Закон ЄС про клімат також включає процес встановлення кліматичної цілі до 2040 року. Закон ЄС про клімат включає: юридичну мету для ЄС досягти кліматичної нейтральності до 2050 року; амбітна кліматична ціль до 2030 року щодо скорочення чистих викидів парникових газів щонайменше на 55% порівняно з 1990 роком із ясністю щодо внеску скорочення викидів та поглинання; визнання необхідності посилення поглинання вуглецю в ЄС за допомогою більш амбітного регулювання ЗЗЛГ, пропозицію щодо якого Комісія внесла в липні 2021 року і яке набуло чинності в травні 2023 року; процес встановлення кліматичної цілі до 2040 року, враховуючи індикативний бюджет парникових газів на 2030-2050 роки, який буде опубліковано Комісією зобов'язання скоротити негативні викиди після 2050 року; створення Європейської науково-консультативної ради зі зміни клімату, яка надаватиме незалежні наукові консультації; посилення положень щодо адаптації до зміни клімату; міцна узгодженість політики Союзу з метою кліматичної нейтральності; зобов'язання взаємодіяти з секторами для підготовки галузевих дорожніх карт, що визначають шлях до кліматичної нейтральності в різних сферах економіки.

Висновки. Визначено, що світові стандарти корелюються із чинним Директивами ЄС, зокрема, з положеннями: Директиви 2008/50/ЄС «Про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи»; Директиви 2004/107/ЄС щодо миш'яку, кадмію, ртуті, нікелю та поліциклічних ароматичних вуглеводнів у навколишньому повітрі; Директиви 2004/42/ЄС про обмеження викидів летких органічних сполук через використання органічних розчинників у певних фарбах і лаках та продуктах повторної обробки автомобілів та про внесення змін до Директиви 1999/13/ЄС; Директиви 1999/32/ЄС щодо зменшення вмісту сірки у певних видах рідкого палива (вносить зміни до Дирек-

тиви 93/12/ЄС); Директиви 94/63/ЄС стосовно контролю викидів летких органічних сполук (ЛОС), що виникають зі сховищ бензину та при його транспортуванні з терміналів до сервісних станцій та багато інших.

Підкреслено, що важливим та необхідним в умовах євроінтеграційних процесів є імплементація міжнародних екологічних норм та стандартів до національної правової системи в цілому, зокрема, у сфері охорони атмосферного повітря, що функціонально має забезпечити охорону громадського здоров'я, що визначається як «сфера знань та організована діяльність суб'єктів системи громадського здоров'я щодо зміцнення здоров'я, запобігання хворобам, покращення якості та збільшення тривалості життя.

Список використаної літератури:

1. European Union Emissions Trading Scheme. https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-emissions-trading-system-eu-ets_en
2. Лєгеза Ю.О. Оскарження результатів діяльності суб'єктів публічного управління сферою використання природних ресурсів. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 5. С. 59–64.
3. Consolidated text: Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 2003 establishing a system for greenhouse gas emission allowance trading within the Union and amending Council Directive 96/61/EC (Text with EEA relevance). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A0203L0087-20240301>
4. Development of EU ETS (2005-2020). https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-emissions-trading-system-eu-ets/development-eu-ets-2005-2020_en
5. Auctioning of allowances. https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-emissions-trading-system-eu-ets/auctioning-allowances_en
6. Fit for 55: Delivering on the proposals. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal/fit-55-delivering-proposals_en
7. Free allocation. https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-emissions-trading-system-eu-ets/free-allocation_en
8. Directive (EU) 2023/959 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 amending Directive 2003/87/EC establishing a system for greenhouse gas emission allowance trading within the Union and Decision (EU) 2015/1814 concerning the establishment and operation of a market stability reserve for the Union greenhouse gas emission trading system (Text with EEA relevance). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32023L0959>
9. Consolidated text: Decision (EU) 2015/1814 of the European Parliament and of the Council of 6 October 2015 concerning the establishment and operation of a market stability reserve for the Union greenhouse gas emission trading scheme and amending Directive 2003/87/EC (Text with EEA relevance)Text with EEA relevance. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02015D1814-20230515>
10. Regulation (EU) 2023/957 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 amending Regulation (EU) 2015/757 in order to provide for the inclusion of maritime transport activities in the EU Emissions Trading System and for the monitoring, reporting and verification of emissions of additional greenhouse gases and emissions from additional ship types (Text with EEA relevance). <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/957>
11. Regulation (EU) 2023/955 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 establishing a Social Climate Fund and amending Regulation (EU) 2021/1060. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023R0955>
12. Regulation (EU) 2023/956 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 establishing a carbon border adjustment mechanism (Text with EEA relevance) . <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023R0956>
13. European Climate Law. https://climate.ec.europa.eu/eu-action/european-climate-law_en

Gordienko A. V. European regulations on air and airspace protection

The purpose of the scientific article is to characterize the regulatory aspects of European acts on air and airspace protection. It is determined that the European Emissions Trading System (EU ETS) is functionally aimed at the introduction and real operation of the «polluter pays» principles, which has been in effect in the EU countries and Iceland, Liechtenstein, and

Norway since 2005, which effectively leads to a reduction in total emissions in the EU, while generating revenues to finance the transition to a «green» system; covers emissions from the electricity and heat production, industrial production, and aviation sectors, which account for approximately 40% of total greenhouse gas emissions in the EU. It was established that starting from 2024, the EU has introduced a market for permits for emissions from maritime transport. It was determined that global standards correlate with the current EU Directives, in particular with the provisions of: Directive 2008/50/EC «On ambient air quality and cleaner air for Europe»; Directive 2004/107/EC relating to arsenic, cadmium, mercury, nickel and polycyclic aromatic hydrocarbons in ambient air; Directive 2004/42/EC on the limitation of emissions of volatile organic compounds due to the use of organic solvents in certain paints and varnishes and vehicle refinishing products and amending Directive 1999/13/EC; Directive 1999/32/EC relating to a reduction in the sulphur content of certain liquid fuels (amending Directive 93/12/EC); Directive 94/63/EC on the control of emissions of volatile organic compounds (VOCs) from gasoline storage facilities and during its transportation from terminals to service stations, and many others. It is emphasized that the implementation of international environmental norms and standards into the national legal system as a whole, in particular in the field of atmospheric air protection, which should functionally ensure the protection of public health, which is defined as «the field of knowledge and organized activities of public health entities to promote health, prevent diseases, improve the quality and increase life expectancy.

Key words: regulatory and legal regulation, object, administrative and legal protection, public interest, natural resource, atmospheric air, airspace.